

Ivan DUMINICA

CU PRIVIRE LA MODERNIZAREA ORAȘULUI COMRAT ÎN PERIOADA INTERBELICĂ (1918–1940)

Rezumat

Cu privire la modernizarea orașului Comrat în perioada interbelică (1918–1940)

În articolul prezent, pe baza unor surse, autorul citează noi date despre dezvoltarea orașului Comrat în perioada interbelică (românească). În special, se publică informații inedite despre faptul că la 25 septembrie 1925, Comrat, pentru prima dată în istoria sa, a primit statutul de oraș, iar la 20 septembrie 1932 i-a fost atribuită stemă. Autorul prezintă măsurile autorităților locale pentru modernizarea orașului. Se arată că în localitate au fost construite o hidrostație și uzină electrică, baie comunală, deschise 3 banci comerciale și o bibliotecă, a fost amenajat un parc. Aici au activat diferite instituții de stat, cum ar fi Judecătoria mixtă și „Inspectoratul industrial nr. 11 – Comrat”. O componentă importantă a oricărui oraș dezvoltat este strada. Stării străzilor a fost acordată o atenție deosebită. Autorul prezintă date inedite despre activitățile primăriei pentru îmbunătățirea acestora (canalizarea și sădirea pe perimetrul lor a copacilor). Pentru prima dată sunt publicate circa 60 de denumiri, care în perioada interbelică au fost atribuite străzilor din Comrat. Autorul ajunge la concluzia că în această perioadă multe dintre străzile orașului au purtat numele originarilor orașului, cum ar fi: străzile numite în cinstea preotului Feodor Zlatov, slavistului Piotr Draganov, marelui proprietar Gheorghî Țanco-Châlcic, primarilor (aleși încă în perioada țaristă) – Constantin Coicio și Gheorghî Karanfil.

Cuvinte cheie: Comrat, Basarabia, oraș, stemă, modernizare, străzi, găgăuzi și bulgari.

Резюме

К вопросу о модернизации города Комрат в межвоенный период (1918–1940)

В представленной статье, на основе источников, автор приводит новые данные по вопросу развития Комрата в межвоенный (румынский) период. В частности, впервые публикуется информация о том, что 25 сентября 1925 г. Комрат впервые в своей истории получил статус города, а 20 сентября 1932 г. он обрел свой герб. Автор описывает меры местных властей по модернизации города. В частности, указывает на то, что в нем были построены гидростанция и электростанция, коммунальная баня, открыты три коммерческих банка, библиотека, обустроен городской парк. Здесь же работали такие государственные учреждения, как смешанный суд, а также «Промышленный инспекторат № 11 – Комрат» (охватывал Тигинский и Кагульский жудецы). Важной составляющей любого развитого города являются улицы. Этому вопросу уделено отдельное внимание. Автор приводит сведения о

мероприятиях примарии по их благоустройству (проведение канализации и посадка вдоль улиц деревьев). Впервые публикуются около 60 названий улиц Комрата в межвоенный период. Автор приходит к выводу, что в указанный период многие из городских улиц носили имена уроженцев города, например: улицы имени священника Феодора Златова, слависта Петра Драганова, крупного землевладельца Георгия Цанко-Кыльчика, выборных старшин (в царский период) Константина Койчо и Георгия Каранфила.

Ключевые слова: Комрат, Бессарабия, город, герб, модернизация, улицы, гагаузы и болгары.

Summary

On the issue of the modernization of the city of Komrat in the interwar period (1918–1940)

In the present article, the author cites new data on the development of Komrat in the interwar (Romanian) period based on archival sources. In particular, information on Komrat obtaining the status of a city on September 25, 1925 and the assignment of the coat of arms on September 20, 1932 are published for the first time. The author describes several measures that were taken by the local authorities for modernizing the city. In particular, it is indicated that a hydroelectric station, a power station, and a communal bath were built in the city; a city bank and a library were opened; a city park was set up. Such state institutions as the Mixed Court and the Industrial Inspectorate No. 11 – Komrat operated here, the last authority covered the districts of Tighina and Cahul. An important component of city development are its streets. This issue is given special attention. The author presents data on the activities of the mayoralty on their improvement (construction of sewers and planting trees along their perimeter). About 60 names, which were given to the streets of Komrat during the interwar period, are published for the first time. The author comes to the conclusion that during this period many of the city streets bore the names of the natives of the city, such as: the streets named after the priest Feodor Zlatov, the Slavist Peter Draganov, the large landowner Georgy Tsanko-Kylchik, and elected officials (in the Tsarist period) Konstantin Koycho and George Karanfil.

Key words: Komrat, Bessarabia, city, coat of arms, modernization, streets, Gagauz and Bulgarians.

Problema istoriei orașului Comrat nu este tratată cu vederea în istoriografie. Încă în anul 1942 în revista chișinăueană „Viața Basarabiei” a fost publicat un articol a preotului-paroh Iulian Friptu, intitulat: „Din trecutul orașului Comrat” [15]. În mate-

rialul său I. Friptu aduce date noi referitor la apariția și componența etnică a acestei localități din Bugeac. Menționăm că în 1943 acest articol a fost preluat de către administrația locală și inclus în așa numită „Monografie” a comunelor plasei Comrat [13, p. 76-77]. În 1980 a ieșit de sub tipar broșura jurnalistului V. Hrechin cu denumirea „Comrat”, în care autorul acordă mai multă atenție dezvoltării orașului după anul 1944 [34]. Scurte date referitor la istoria Comratului găsim și în schița „Comrat” (a autorilor Ion Bazatin, Victor Ladaniuc și Vladimir Nicu), publicată în 2002 în enciclopedia „Localitățile Moldovei” [9]. Tocmai în anul 2008, datorită cercetărilor istoricului Stepan Bulgar a fost publicată o monografie care cuprindea diferite aspecte din trecutul acestei localități [33]. Însă trebuie de menționat că în lucrările monografice sus arătate practic lipsește informația desfășurată referitor la istoria orașului Comrat în perioada interbelică (1918–1940). Aceasta se datorează faptului că în istoriografia sovietică perioada aflării Basarabiei în componența României Mari era considerată ocupație teritorială. Dezvoltarea economică era caracterizată ca un declin. Atunci, când se vorbea despre anii 1918–1940 se atrăgea mai multă atenție la activitatea organizațiilor ilegale bolșevice din localitățile provinciei. Abordarea dată este preluată și în zilele noastre de către unii exponenți a științei istorice din Autonomia Găgăuză. În articolul de față nu punem scopul de a arăta o imagine completă a perioadei române în istoria Comratului, pentru acest de studiu va urma o lucrare monografică. Aici doar o să trasăm câteva aspecte inedite ce țin de dezvoltarea orașului Comrat în anii 1918–1940.

În perioada română, conform decretului nr. 2.465 a regelui Ferdinand I, emis la 25 septembrie 1925, Comratului i-a fost acordat statut de oraș [26, p. 10923, 11110]. Localitatea făcea parte din plasa Comrat a județului Tighina. În acest județ au existat două orașe: Tighina (comună urbană, reședință) și Comrat (comună urbană, nereședință).

Având statut de oraș, Comratul trebuia să aibă propriul său atribut distinctiv – stema. Stema orașului a fost elaborată la București de către Comisia consultativă de heraldică. Se știe că membrii acestei comisii au trimis chestionare autorităților locale și pe baza datelor obținute, au compus o imagine pentru stema orașului. Schița stemei a fost prezentată de către Emanoil Hagi-Mosco, iar pictorul Dionisie Pecurariu a prezentat emblema Comratului în culoare. Astfel, la 20 septembrie 1932 în „Monitorul Oficial al României” a fost publicată decizia conform căreia Comratul a obținut pentru prima dată în istorie propria stemă. Stema, un scut de argint pe care era reprezentat un armăsar roșu. Scutul a fost încoronat de

o coroană murală de argint cu trei turnuri [1, p. 112] (fig. 1).

În perioada interbelică orașul Comrat era dens populat. Date statistice din 1924 indică faptul că aici locuiau 17 196 de persoane [5, p. 245]. Conform „Recensământului general al populației României din 29 decembrie 1930”, în Comrat găsim 12 331 locuitor (6 120 persoane de sex masculin și 6 211 persoane de sex feminin). Conform componenței naționale, populația era repartizată după cum urmează: 7 689 – găgăuzi, 1 828 – români, 1 759 – bulgari, 454 – ruși, 390 – evrei, 108 – țigani (romi), 28 polonezi, 21 greci, 13 – germani, 11 – ucraineni, 4 – armeni, 1 – albanez [32, p. 249]. În contextul dat, menționăm că în acest recensământ găgăuzii au fost identificați pentru prima dată ca etnie separată. Până atunci, în statisticile rusești ei erau considerați bulgari. Interesant este faptul că aceleași surse indică faptul că în perioadă de cercetare în Comrat au locuit 7 cetățeni ai Iugoslaviei și 3 – ai Germaniei. Recensământul populației din 1930 atinge și problema cunoașterii limbii materne. În rezultatele recensământului publicat, limba găgăuză nu a fost evidențiată de administrația română într-o coloană separată. Ea a fost inclusă în categoria „limbile turcă și tătară”. Din datele din această coloană aflăm că 8 506 de persoane au indicat că limba găgăuză este maternă pentru ei, 1 200 de persoane au indicat limba bulgară ca limbă maternă, 1 451 – româna, 693 – rusa, 383 – idiș, 53 – țigăneasca (romani), 9 – greaca, și 7 – poloneza [31, p. 463]. Aceste date arată clar că mulți bulgari, polonezi și români au indicat limba găgăuză ca limbă maternă, ceea ce vorbește despre un proces de asimilare a populației non-găgăuze în Comrat.

Sursele arată că în această perioadă, 67,5% (7 344 persoane) a populației non-române din Comrat au indicat că știu limba română, în timp ce 3 507 de locuitori nu cunoșteau limba de stat [32, p. 496]. O analiză a datelor statistice arată că, în perioada interbelică, populația din Comrat a crescut. Astfel, numărul locuitorilor orașului la 1 iulie 1934 era de 13 097 de oameni, la 1 iulie 1938 – 13 481 persoane iar la 1 iulie 1939 – 13 522 persoane [6, p. 56; 6, p. 148, 154].

Obținând statutul de oraș, autoritățile locale au început să întreprindă măsuri pentru modernizarea Comratului. Aceasta intra în prerogativele primarului și consilierilor comunali. În perioada anilor 1918–1923, funcția de primar o deținea Dmitri Cara (fig. 2). El a participat la încoronarea regelui Ferdinand I al României Mari, care a avut loc la Alba Iulia la 15 octombrie 1922. Portretul lui D. Cara, alături de alți primari, a fost inclus într-un album special dedicat acestei zile [11, p. 216]. În timpul acestuia consiliul comunal avea următoarea componență: Afanasie Tanasiev (președinte), Ilie Topal, Nicolae Vlaicov (membru).

În anii 1923–1925 primar al Comratului a fost ales Anghel Velev, iar notarul (asistent de primar) era Leon Zlatov. În timpul administrației lui Velev și Zlatov Comratul a căpătat statutul de oraș. A urmat Alexei Popov care a condus orașul în anii 1926–1928. În 1929 acest post era ocupat de Mihail Păpăianu. Printre primari se menționează și numele lui Dumitru Căsa, și a ginerelui său Gheorghii Caici. Ultimul a fost cel mai longeviv primar, conducând comuna urbană în anii 1930–1938. În anul 1936 i s-a acordat Ordinul „Coroana României” în grad de Cavaler [30, p. 4; 4, 548; 33, p. 128]. A urmat Vsilie Ganey, iar după ce el și-a dat demisia, interimatul funcției de primar a fost deținut de avocatul Nicolae Călcic (iulie-octombrie 1939) (fig. 3). Ultimul primar până la venirea sovieticilor în 1940 a fost avocatul Trifon Capsamun, adjunctul lui era N. Călcic [8, f. 26].

În timpul aflării la conducerea orașului a primarului A. Popov, Comratul a început să dobândească aspect urban. În primul rând a fost reformată însăși primăria. Serviciile sale au fost împărțite în trei așa-numite comisii: tehnico-financiară, gospodărească și administrativă. De asemenea s-a luat hotărârea pentru înființarea unui abator comunal, dar și procurarea unui cântar centimal pentru piața de comerț. S-a decis construirea unei mici uzine de apă pentru alimentarea orașului. În luna ianuarie 1927, stația de apă deja funcționa. Amenajarea acesteia a costat autorităților 80 mii de lei [16, p. 2; 24, p. 4].

În ianuarie 1927 în ziarul chișinăuian „România Nouă”, a fost publicat un articol în care autorul anonim menționa, că orașul Comrat, este o localitate cu multe naționalități, situată în mijlocul Bugeacului, de aceea, el necesită o atenție deosebită. De asemenea ziaristul sublinia că orașul: „printr-o bună organizare, poate fi un far al consolidării naționale...” [24, p. 4]. Pentru a atinge acest obiectiv, s-a propus organizarea unei școli profesionale, instituțiilor culturale, s-a recomandat, modernizarea aspectului orașului prin pavaj și iluminat stradal, aranjarea sistemelor de canalizare și plantarea copacilor. A fost atrasă atenția asupra necesității înființării parcului public unde s-ar putea organiza activități de divertisment. În acest fel, Comratul trebuia să devină un puternic centru cultural.

Una dintre deciziile cele mai revoluționare din acea vreme era legată de apariția electricității pe străzile și în casele locuitorilor din Comrat. Încă în august 1926 prin ziarul „România Nouă” un comrățean a recomandat autorităților locale până la amenajarea unei uzini electrice, să ilumineze străzile cu lămpi de petrol „Petromax”. La 1 martie 1927 primăria a organizat o licitație publică pentru construcția uzinei electrice în aceasta comuna urbană [30, p. 4].

Amplasarea în oraș a diferitelor instituții de stat ridică importanța Comratului în raza întregului județ Tighina. În decembrie 1926, oficialii locali au decis să înființeze o bancă orașănească, care era sucursala Băncii Basarabiei (a fost guvernată de notarul Platonov și profesorul Major). Menționăm că în oraș deja activa o banca populară de credit și economie „Bugeac”. În 1929 a fost înființată a treia bancă cu denumirea „Funcționarul” [4, p. 549; 19, p. 4]. În același an, a fost ridicată problema creșterii numărului de oficii poștale. La momentul dat, în întregul oraș funcționa numai un singur birou poștal. Au fost pornite discuții publice despre amenajarea unui parc public în centrul orașului, de-a lungul râului Ialpuș.

În noiembrie 1926 Consiliul comunal a decis deschiderea unei școli de meserii, care trebuia să fie amplasată în localul fostei fabrici de spirt.

Din 1 aprilie 1928, în Comrat a început să activeze Judecătoria mixtă. În competența acestei instanțe intrau procesele de natură civilă și penală. Din izvor aflăm că în 1937 postul de judecător îl deținea Vasile Perciun [29, p. 31]. În oraș activau doi notari publici. Al doilea post de notar public a fost înființat la 6 iunie 1925, ca urmare a deciziei ministrului justiției George Mărzescu.

Potrivit datelor pentru anul 1920, în Comrat a fost amplasat „Inspectoratul regiunii XI industriale – Comrat”, care acoperea județele Tighina și Cahul. Aici au activat F. Bragalia (subdirector), Anton Crapișevschi (controlor), Ana Kleinert (impiegată) și M. Comanov (camerist) [25, p. 3911; 27, p. 12480].

În 1928 orașul a devenit reședința „Cercului cooperatist – Comrat”, ceea ce a generat crearea societăților cooperative în localitate [10, p. 4].

În această perioadă, Comratul era cunoscut prin „pepinieră model”, ce cuprindea 57 de hectare de vițe de vie. Pentru comparație vom menționa că în general în România (în 1925) au existat 41 de „pepiniere modele” [12, p. 91].

În august 1926 în legătura cu recolta bună de cereale în Bugeac dar și pentru necesitățile producătorilor agricoli, Camera de Comerț din Chișinău a înființat în Comrat un Obor. El se afla lângă podul „Belâi Svet”. Deja în anul 1938 pentru depozitarea și păstrarea cerealelor, la nivel de stat, a fost pusă problema construirii în oraș a unui siloz de beton (cu capacitatea minimă de 400 vagoane). Menționăm că orașul nu a fost ales întâmplător, aici se afla calea ferată prin care se aduceau produsele agricole din comunele înconjururate. Menționăm că în general Guvernul de la București planifica să construiască în țară o rețea de 80 de silozuri [21, p. 16].

În 1935 în oraș a fost construită o baie comunală. Se știe că pentru terminarea construcției aces-

teia ministerul sănătății român a acordat primăriei Comratului 30 mii de lei [14, p. 4].

În oraș activau ateliere de fotografie a lui Avraam Didgarț, Alexandru Ciolac (el și-a deschis atelierul în 1933) și a lui Andrei Culea-Culev (din 1935).

Gara feroviară juca un rol important în dezvoltarea orașului. De aceea în 1938 s-a pus problema pietruirii șoselei nr. 2 ce lega orașul Comrat cu gara. În acest sens, la 16 noiembrie s-a ținut licitația pentru aprovizionarea cu piatra spartă [28, p. 10244].

În perioada interbelică Comratul a continuat să fie unul dintre centre comerciale principale din sudul Basarabiei. Fiecare luni aici era organizat târgul săptămânal. Bâlcii anuali (târg mare, ținut în zi de sărbători importante însoțit de spectacole și de petreceri) se desfășura la 14 martie. Deja în 1925 în Comrat activau 34 băcănii, 33 cârciumi, 10 magazine de manufactură și câte 3 magazine de galanterie și pielărie, 5 brutării, 7 restaurante, 4 mori, 3 frizerii, 2 cofetării și o farmacie. Există în Comrat un hotel, proprietarul căruia a fost Nicolai Nored și librăria „Aurora” [2, p. 2296-2297]. Cu toate acestea, administrația din Comrat intervenea în activitatea comercianților cu scopul de a menține ordinea în oraș. Cu acest scop, la 28 iulie 1926 autoritățile locale au decis ca manufacturiștii să nu mai aibă dreptul de a ține în centrul orașului gherete permanente, ci numai în zi de târg (luni) [18, p. 2]. Surse din 1928 menționează existența în oraș a trei fabrici de cărămizi, care aparțineau lui S. Cepurniac, Marcu Constantinoc și Venedict Sarioglu. Tot atunci aici lucra magazinul societății *Bourne & Co* ce comercializa mașini de cusut „Singer” [3, p. 719].

O componentă importantă a oricărui oraș erau străzile și aspectul lor exterior. Sursele din perioada respectivă arată că starea străzilor Comratului era rea (fig. 4). Nici una dintre străzi nu avea șanțuri pentru scurgerea apei. Acest lucru a semnalat în noiembrie anulului 1926 profesorul local Ilie Hagiu în articolul său publicat în ziarul „România Nouă”. El a sugerat primăriei să aloce bani pentru amenajarea canalizării și plantarea salcâmlor pe perimetrul străzilor. În cel mai rău caz, învățătorul propunea autorităților locale să oblige fiecare gospodar să sape un șanț și în fața casei sale, să planteze copaci [20, p. 4]. Potrivit unor surse, până în 1926 străzile din Comrat nu aveau denumiri oficiale. După ce Comratul a primit statutul de oraș, autoritățile locale au decis să le dea nume, ceea ce ar corespunde cu cerințele noului statut. În afară de aceasta, populația Comratului a crescut numeric și era necesar ca ea să fie atașată juridic la o anumită adresă. În acest scop, la 28 iulie 1926, în cadrul ședinței de primărie, s-a decis înființarea unei comisii permanente, care trebuia să se ocupe de atribuirea numelor

străzilor Comratului. Cu toate acestea, s-a subliniat că străzile ar fi trebuit să poarte numele reprezentanților familiei regale, comercianților celebri și să conțină și denumiri cu care populația locală era obișnuită [18, p. 2]. De asemenea a fost luată decizia de a moderniza orașul începând cu stabilirea dimensiunilor străzilor și cu mutarea gheretelor din piață în altă parte.

Comisia permanentă a primăriei și-a îndeplinit misiunea cu succes, străzile Comratului au început să poarte denumiri oficiale. Un număr mare de străzi au fost numite în cinstea persoanelor care erau originari din acești oraș sau care au locuit aici și au contribuit la dezvoltarea lui. Printre aceștia au fost marele proprietar de pământuri Gheorghe Țanco-Câlcic, șef de zemstvă, care a contribuit la construcția școlii pentru fete Maxim Colibaba, primari (aleși încă în perioada țaristă) Constantin Coicio și Gheorghe Caranfil, bibliograful și slavistul Piotr Draganov, preotul Fiodor Zlatov (pe această stradă a fost amplasată școala pentru fete, unde preotul a predat religia), judecătorul magistrat onorific Ivan Ivanov. Există o stradă numită în cinstea Palaghiei Tarnavschi și o stradă cu denumirea „Vlahilor”. Pe ultima strada au trăit purtătorii familiei Vlah.

Denumirile unor străzi făceau posibil să se înțeleagă ce instituții sociale și publice se aflau pe ele: Gării, Spitalului, Adormirii (Biserica „Adormirii Maicii Domnului”).

O serie de străzi ai Comratului reflectau numele unor personalități istorice din istoria României: Ștefan cel Mare (domnitor al Țării Moldovei), Mihai Viteazul (Domnitor al Țării Românești), Alexandru Ioan Cuza (primul domnitor al Principatelor Unite și al statului național România). Bulevardul principal purta numele domnitorului moldav Dimitrie Cantemir.

A doua după mărime era strada Mihai Viteazul. În prima jumătate a secolului XX această stradă a fost numită „Büük Sokak” (din limba găgăuză se traduce „strada mare”). Aici, ca și în primul caz, au fost situate în principal casele comrătenilor înstăriți, precum și prăvăliile locale. Cele mai multe dintre case de pe această stradă aparțineau evreilor. Ei și-au construit case cu pivniță care ieșea la stradă pentru a vinde vin sau bere.

Unele străzi a Comratului au fost numite în onoarea unor reprezentanți ai culturii românești și ruse: Mihai Eminescu (poet), Ion Creangă (scriitor și memorialist), Vasile Alecsandri (poet și dramaturg), Alexandru Donici (scriitor), Constantin Negruzzi (scriitor), George Coșbuc (poet și critic literar), Alecu Russo (poet și critic literar), Alexandru Xenopol (istoric și filozof), Bogdan Petriceicu Hasdeu (scriitor și istoric), Carmen Silva (pseudonimul literar al reginei Elisabeta din România), Alexandru Bassarab (pictor), Lev Tolstoi (scriitor și gânditor rus).

Au fost străzi ce purtau numele ofițerilor români: generalul Eremia Grigorescu (comandant al Armatei I în Primul război mondial, Ministru de război), generalul Ioan Drăgălina (comandant al Armatei I în timpul Primului război mondial). Participarea României în Primul Război mondial a fost reflectată prin numele străzii „Oituz”. Denumirea străzii trebuia să reamintească lupta armatei românești (cu sprijinul formațiunilor rusești) pe valea Oituzului împotriva germanilor și austro-ungarilor (26 iulie – 9 august 1917). Atunci românii au obținut o victorie strategică. A existat strada „Mărășești”, numită în cinstea victoriei trupelor ruso-române asupra germanilor (6 august – 8 septembrie 1917). Participarea românilor la luptele pentru eliberarea Bulgariei a fost comemorată prin denumirea străzii „Pleven” (trupele ruso-române au asediat Plevna în perioada 8 iulie – 28 noiembrie 1877). Denumirile străzilor purtau și datele însemnate pentru istoria românilor – „24 ianuarie” (Ziua unirii Principatelor Române (Țara Românească și Moldova) în 1859), „3 martie” (ca urmare a semnării de către Imperiul Rus și cel Otoman a Tratatului de Pace la San Stefano în 1878, prin care a fost recunoscută independența României), „27 martie” (Ziua unirii Basarabiei cu România în 1918) și „10 mai” (Ziua independenței sau Ziua Regilor din România [în aceasta zi a anului 1877 a fost proclamată Independența României față de Imperiul Otoman]),

Orașul Comrat a avut și o stradă în cinstea generalului Ivan Inzov, tutorele principal al coloniștilor străini din sudul Rusiei.

Poziția geografică a unor străzi se reflecta prin așa denumiri ca: strada „Ialpugului” (râul Ialpug), „Meșeni” (satul Meșeni) și „Borogănească” (s. Borogani). Anatol Măcriș, originar din acest oraș, notează existența străzii „Borogănească”, care după datele lui a fost locuită de moldoveni. Încă la începutul secolului al XIX-lea, ei au sosit aici din satul Borogani [23, p. 56].

În perioada interbelică în Comrat exista și strada cu denumirea „Belâi Svet”. Cel mai probabil ea a primit numele său de la podul cu același nume. Mai existau străzile „Tătărească”, „Liceul «Dimitrie Cantemir»”, „Comrat Nou”, „Izvorului”, „Plugarilor”, „Viilor”, „Nouă”, „Căraușilor”, „Lutăriei”, „Cimitirului”, „Garanție”, „Cartierul Viilor”, „Cartierul Gării”, „Comercială”. Stradatele mici au fost numerotate. De exemplu, Elena Jelezova a locuit pe stradela nr. 8, iar Petru Stamatov – pe stradela nr. 10. Așa cum se cuvine unui oraș, aici era piață, numită „Piața Unirii”.

Fața modernă a orașului Comrat a fost susținută și de către liceul real de băieți și liceul de fete. Prin activitatea lor elevii au contribuit la dezvoltarea culturii a orașului. „Studentii” organizau spectacole și baluri,

la care asista populația locală. Așa, de exemplu la 22 august 1926 pe scena din Comrat a fost jucată piesa în trei acte – „Șacalii”. Învățătorul I. Hagiu menționează activitatea elevilor în modul următor: „Laudă se cuvine inimoșilor și pricepuților studenți comrațeni care fac cea mai eficace propagandă cultural-națională” [17, p. 2]. De asemenea în oraș activa un club obștesc, unde se țineau conferințe pur educative. Membri ai clubului au fost intelectualii locali (profesori și preoți). În 1926 și-a deschis ușile Biblioteca, care era situată în casa notarului Platonov [19, p. 4].

Faptul că orașul Comrat la nivel cultural putea concura cu alte orașe din România Mare dovedesc mărturiile unui corespondent al ziarului „România Nouă”, care vizitând orașul în 1926 a subliniat următoarele: „...orașelul Comrat, trăește și astăzi, în sfere culturale și științifice, egale cu acele din multe alte părți ale țării” [22, p. 2].

Anexe

Fig. 1. Stema orașului Comrat, adoptată de către Comisia consultativă de heraldică la 20 septembrie 1932 (Sursa: Andrieș-Tabac S. Heraldica teritorială a Basarabiei și Transnistriei. Chișinău, 1998, planșa VII, fig. 4)

Fig. 2. Funcționarii și militarii din Comrat în frunte cu primarul Dumitru Cara (pe poză el este arătat stând în picioare și este primul din stângă la dreapta), anul 1922 (Sursa: <https://www.okazii.ro/fotografie-pe-carton-gros-din-comrat-bucovina-datata-1922-militari-a121892820>)

Fig. 3. Primarul Comratului Nicolae Călcic, arestat de sovietici la 31 iulie 1940 (Sursa: Arhiva Națională a Republicii Moldova. Fondul 3401, inventarul 1, dosarul 9430)

Fig. 4. Strada principală „Dimitrie Cantemir” din orașul Comrat în perioada interbelică (Sursa: Biblioteca Națională a României. Foto nr. 91251_01)

Referințe bibliografice / References

1. Andrieș-Tabac S. Heraldica teritorială a Basarabiei și Transnistriei. Chișinău: Museum, 1998. 156 p.
2. Anuarul României pentru comerț, industrie, meserii și agricultură. București: Rudolf Moisse, S. A., 1925–1926. 2836 p.
3. Anuarul României pentru comerț, industrie, meserii și agricultură. București: Rudolf Moisse, S. A., 1928. 2100 p.
4. Anuarul României pentru comerț și industrie, meserii și agricultură. București: Editura Rudolf Mosse S. A., 1929–1930. 1758 p.
5. Anuarul „Socec” al României Mari. Vol. II. Provincia. București: Editura „Socec & Co.”, 1925–1926. 411 p.
6. Anuarul statistic al României, 1935 și 1936. București: Imprimeria Națională, 1937. 421 p.
7. Anuarul statistic al României, 1939 și 1940. București: Imprimeria Națională, 1940. 762 p.
8. Arhiva Națională a Republicii Moldova. F. 3401, inv. 1, d. 9430.
9. Bazatin I., Ladaniuc V., Nicu V. Comrat. În: Localitățile Moldovei. Vol. IV. Chișinău: Draghiștea, 2002, p. 463-473.
10. Burlea V. Înființare de cercuri cooperatiste din județul Tighina. In: Cultura poporului. București, 1928, 14 octombrie, p. 4.
11. Cartea încoronării. Album comemorativ al încoronării MM. LL. Regele Ferdinand și Regina Maria la Alba Iulia în 2/15 octombrie 1922. Alba Iulia–București: Tipografia Carmen Sylva, 1923. 223 p.
12. Căruntu D. Rolul fermelor și pepinierele statului. In: Calendarul Plugarilor pe anul 1925. București, 1925, p. 85-92.
13. Duminica Iv. „Monografiile” comunelor plasei Comrat, județul Tighina, din 1943 (I). In: Revista de Etnologie și Culturologie. Vol. XX. Chișinău, 2016, p. 68-78.
14. Edilitare. In: Săptămâna. Chișinău, 1935, 28 iulie, p. 4.
15. Friptu I. Din trecutul orașului Comrat. In: Viața Basarabiei. Anul XI. Chișinău, 1942, nr. 10–11 (octombrie-noiembrie), p. 743-752.
16. Hagiu I. Activitatea noilor edili. In: România Nouă. Chișinău, 1926, 4 august, p. 2.
17. Hagiu I. Comrat. In: România Nouă. Chișinău, 1926, 27 august, p. 2.
18. Hagiu I. De la primărie In: România Nouă. Chișinău, 1926, 11 august, p. 2.
19. Hagiu I. Inițiativă laudabilă. Bibliotecă. In: România Nouă. Chișinău, 1926, 9 decembrie, p. 4.
20. Hagiu I. Pentru edili comunei. In: România Nouă. Chișinău, 1926, 28 noiembrie, p. 4.
21. Jornescu C. Stocajul produselor agricole și problemele finanțării. In: Analele statistice și economice: Revistă lunară, București, 1938, nr. 7–10, iulie-octombrie, p. 7-21.
22. LI. Comrat. In: România Nouă. Chișinău, 1926, 7 iulie, p. 2.
23. Măcriș A. Găgăuzii. București: Paco, 2008. 215 p.
24. Modernizarea orașului. In: România Nouă. Chișinău, 1927, 4 ianuarie, p. 4.
25. Monitorul Oficial al României, nr. 78, 11 iulie 1922. București, 1922, p. 3897-3976.
26. Monitorul Oficial al României, nr. 220, 7 octombrie 1925. București, 1925, p. 10922-11160.
27. Monitorul Oficial al României, nr. 279, 23 martie 1921. București, 1921, p. 12467-12514.
28. Monitorul Oficial al României. Partea 1, nr. 259, 7 noiembrie 1938. București, p. 10217-10252.
29. Monitorul Oficial al României. Partea a 2-a, nr. 160, 15 iulie 1937. București, 1937, p. 7449-7496.
30. Publicațiune. In: România Nouă. Chișinău, 1927, 11 ianuarie, p. 4
31. Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930. Vol. II. Publicat de Sabin Manuilă. București: Editura Institutului Central de Statistica, 1938. 780 p.
32. Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930. Vol. IX. Publicat de Sabin Manuilă. București: Editura Institutului Central de Statistica, 1940. 841 p.
33. Булгар С. С. История города Комрата. Кишинев: Reclama, 2008. 308 с. / Bulgar S. S. Istoriya goroda Komrata. Kishinev: Reclama, 2008. 308 s.
34. Хрекин В. Комрат. Кишинев: Тимпул, 1980. 64 с. / Hrekin V. Komrat. Kishinev: Timpul, 1980. 64 s.

Ivan Duminica (Chișinău, Republica Moldova). Doctor în istorie, Centrul de Etnologie, Institutul Patrimoniului Cultural.

Иван Думиника (Кишинев, Республика Молдова). Доктор истории, Центр этнологии, Институт культурного наследия.

Ivan Duminica (Chisinau, Republic of Moldova). PhD of History, Center of Ethnology, Institute of Cultural Heritage.

E-mail: duminicaivan@yandex.ru